

gera sum í Danmark.

Nýhugsan ella mentanarkollvelting — er eitt, annað er, at skal hon gerast veruleiki, krevjast pengar á borðið. Til skeið, til nevndararbeið, til framleiðslu av frálærutílfari, til próvtøkuuppgávur, til fákraðgevastorv, til eftirútbúgving.

Summir av kravdu pengunum fáast ivaleyst til vega við eini umlegging av verandi játtanum á samsvarandi okjum. Men undan eykajáttan slepst ikki.»

Móðurmál, mentan og skúli

Í álitinum verður eisini sagt:

»Um allan heim er móðurmálið aðalmerkið fyri allan skúlaskap. Tað er aðalumboðið, sum bindur saman allar vegir. Tímar í øllum lærugreinum eru eisini tímar í móðurmálinum. Við visindaligum royndum er prógvað tað, sum eisini er so sjálvsagt, at næmingum, sum givin verður holl undirvísing í móðurmálinum, úttan at teir verða orkymlaðir av øðrum máli, fellur nógv lættari at læra ikki bert fremmand mál, men at læra yvirhøvur. Eisini broytist meðferðin — næmingarnir verða meira opnir og friir.

Er ikki hjá okkum annað lag? Er ikki fremmand mál sett í háseti í okkara skúlaverki? Hevur føroyski skúlin nakað mál? Verður ikki danskt nýtt sum undirvísingarmál á jøvnum fœti við føroyskt? Er ikki skúllógir, lesiætlanir, kunngerðir og lærubøkur — Mest alt beint danskt ella avskrift av danskum? Er ikki lestrarvegleiðingin dansk? Og próvtøkurnar? Er vit ikki komin ov stutt, eftir aldarlangt strið, at vinna føroyskum skúlaungdómi sama rætt til at tala og skriva egðið mál í skólum okkara, rætt, sum í øðrum londum er sjálvsagdur?»

Ov lágt støði?

»Ber til at tala um støði í skúlanum í Føroyum, sum stóðan er? Er ikki støðið ov lágt, so leingi móðurmálið ikki hevur somu sømdir sum móðurmál flest?

Uppi við móðurmálinum er so ómetaliga nógv. Sjálvsfatan, veruleikafatan, samleikafatan okkara bæði sum menniskju og sum tjóð. Tað er í tí sambandi ikki hugaligt at bera saman tann veruleika, sum føroyskir studentaskúla- og HF-næmingar dagliga uppliva, við stóðuna í øðrum londum.

Hugsu bert um næming, sum fyrirreikar seg til einhvønn tíma, t.d. søgutíma. Bókin er dansk. Samanberingar við heimlig viðurskipti eru ongar. Samanberingar eru við dansk viðurskipti — sum vera man — tí bøkurnar eru ætlaðar danskum næmingum. Í skúlanum skal næmingurin leggja fram tað, han hevur lisið. Kanska finnur næmingurin, hóast danismurnar mala í hœvdinum, goða føroyska vending, sum greitt sigur tað, han hevur hug at bera fram, men gakk, lærarin skilur kanska ikki føroyskt, og í tí skili verður næmingurin noyddur at umseta til danskt.

Virkar skúlin soleiðis ikki beinleiðis til at bróta niður móðurmál næmingsins, 100 ár eftir jólafundin, og 50 ár eftir hin vanærliga \$7 varð sett úr gildi? Og er tað ikki hesa málsligu skizofreni, sum næmingarnir dagliga uppliva, um so lærarin talar føroyskt ella ikki, vit skulu bera saman við stóðuna í øðrum londum, har ið næmingarnir í flestøllum tímum hava høvi at siggja, hava høvi at hoyra — og ikki minst — hava høvi at venja seg at nýta eitt móðurmál sum amboð í øllum viðurskiptum?»

Ring gróðralíkindi

»Fyri tjúgu árum síðani varð bert fátal av tímunum í studentaskúlanum lisið á danskum, og danskttalandi lærarar í folkaskúlanum mundu vera rátt hendilsí. Í dag er stóðan tann, at umleið helvtin av øllum tímum í studentaskúlanum og HF-skeiðunum verður lisið á danskum, og í folkaskúlanum talar umleið tiggjundahvørt lærarafólk danskt mál. Er tað ikki skomm, at føroyskir politikarar og føroyskir skúlamyndugleikar hava lagt navn til hesa syndarlugu gongd og einki hava gjørt til tess at vanda henni, okkara skomm?»

Er tað loðið at føroyskir næmingar snekja, tá ið okkurt hissini nýgjørt føroyskt frøðiorð stingur seg upp? Hevur føroyskt móguleika at mennast og at verða mykt í hægri skúlanum í Føroyum?

Hevur tað nakrantíð havt tað? Er ikki gróðralíkindini so ring, at føroyskt er at meta við eplaskokkin, sum fær ikki vaksið fyri dáa?

Ríður ikki óheppin ringrás skúlanum sum ein marra. Hetta, at føroyskir næmingar ganga í dansk-an skúla í Føroyum, fara til Danmarkar at lesa, koma aftur við danskum áskoðanum, loysnum og skipanum. Útbúgva síðan

stirvna, eintáttaða og gamalsliga?»

Skúli eftir føroyskum treytum

»Vit kunnu spyrja: »Hvat er skúli eftir føroyskum treytum?»

Er tað skúli eftir føroyskum treytum,

— tá ið lesiætlanirnar eru beint danskar?

— tá ið umleið helmingurin av tímum verður lisið á danskum?

— tá ið næmingarnir læra um spennandi fólk og fyrbrigdi gjøgnum danskar bókur og dansk eygu?

— tá ið næmingarnir mugu svara spurningum lærarans, sum ikki skilur føroyskt, á danskum?

— tá ið krøvini til danskt í Føroyum eru tey somu sum í Danmark?

— tá ið næmingarnir í stóðfrøði, alisfrøði og evnafrøði verða fyltir við danskum frøðiorðum, sum troka burtur føroysk frøðiorð?

— tá ið næmingar eru, sum halda skúlan oyða føroyskt mál?

— tá ið ongar málsligar treytir verða settar lærarunum?

— tá ið lærarar og næmingarnir bera danismurnar úr dansku lærubókunum við sær inn í tímarnar?

— tá ið lærarar í føroyskum siga við næmingarnar, hatta vita tit jú úr tímum í danskum?

— tá ið 80% av lissu yrkingunum í føroyskum stava frá aldamótinum?

— tá ið næmingarnir altíð halda dansku stílaevnini vera meira spennandi enn tey føroysku?

— tá ið stórir partur av næmingunum eftir lok-ið prógv heldur mál sitt vera »gamalt tvælt?»

— tá ið næmingarnir sita við dansk-føroysku orðabókini, tá ið teir skriva føroyskan stíl?

— tá ið franskt er annaðhvørt størsta ella næststørsta lærugrein í øllum deildum?

— tá ið føroyskt hjá nógvum av næmingunum er vrakað lærugrein?

— tá ið dansurin, størsti mentanararvur okkara, ikki enn er nevndur í nakrari lesiætlan?

— tá ið føroyska studentsprógvio er danskt?

— tá ið næmingarnir í tímum í fremmandamálum altíð mugu arbeiða við danskum eisini, tí at ongar føroyskar orðabøkur eru, ella tí at lærarin talar danskt mál?

— tá ið næmingarnir til skrivliga próvtøku í stóðfrøði kunnu fáa

uppgávur, sum viðgera økend serdonsk ella fremmand fyrbrigdi?

— Tá ið myndin í alisfrøðibókini er av danskum elverki?

— tá ið hendir seg, at lestrarvegleiðari bert greiðir frá danskum útbúgvingarstovnum og ikki greiðir orð um føroyskar stovnar á foreldrafundi um útbúgvingarmóguleikar?

— tá ið Halda vit tá skúla eftir føroyskum treytum?

Er ikki megintreytin, vit fyrst av øllum mugu seta skúlanum, at hann kann geva næmingunum eina fullborna sjálvsmynd, kann læra tey at siggja og skilja stóðu sína í egnum landi? Og er ikki onnur megintreytin, at skúlin skal geva næmingunum fullborið útsýni, sum skal rokka um allan sjónarringin?

Undir heitinum mentan og skúli slepst ikki undan at nema við sínámillum stóðuna hjá lærugreinum føroyskum og danskum. Í skjali 11.2 lesa vit hetta brot úr næmingasjónarmiði: »Tann neyðuga vitanin um okkara rotur og samleika sum tjóð varð givin okkum — í mun til vitanina um rotur hjá donum og umheiminum sum heild — í so eintáttaðum líki, at vit vóru skjót at skira hana keðliga og óáhugaverða.» Og seinni hetta: »Tað ringasta er, at tær í roynd og veru dámar lærugreinin danskt betur enn lærugreinin føroyskt, enn tí at hon sýnist meira nútíðarlig og elvilig.»

Í álitinum verður spurt:

»Áttu ikki danskir lærarar og danskir skúlamyndugleikar at dugað sær hógv, tá ið tað ræður um at meta um, hvussu føroyskt mál og mentan trivast, hvussu lærugreina- og timabýti eiga at vera, ella hvat endamál-ið við føroyskari miðnámsútbúgving eiga at vera? Er ikki í hesum sambandi vert at visa á annan aðalmun í hesum tíðarbili? Í 60-árunum var árliga studentatalið nokur fá prosent av einum árgangi. Í dag man um leið triðingur av hvørjum árgangi nema sær kunnleika í føroyskum studentaskúla ella HF-skeiði.

Áttu ikki skúlamyndugleikarnir, tá ið teir einaferð fara at leggja til rættis skúla eftir føroyskum treytum, at lagt sær hetta næmingasjónarmiði geyma?: »Tað átti at verið heilt náttúrligt, at tá ið tú fór úr studentaskúlanum í Føroyum, so visti tú meira um føroysk viðurskipti og føroyskt mál, enn tú gert. At tú fekst eitt føroyskt — og ikki danskt — studentsprógv.»

etj-

